

Egy néprajzos életmű ízei

Knézy Judit, a néprajztudomány kandidátusa ugyan régóta a fővárosban él, de Somogyot második hazájának tekinti ma is. A másfél évtizedes múzeumi múlton túl további kutatások kötik ide, és szakmai sikereinek bölcsőjét is e megye jelenti számára. Az ismert etnográfus nyolcvanadik születésnapja kínálta az alkalmat arra, hogy nagytitka alá vegyük szakterületét, életét, de arról is faggattuk, milyenek ismertete meg a megyei múzeum egykori igazgatóját, Takáts Gyulát, és szó esik gánicáról, görhönnyről és hájas kráfliról is.

– *Miért választotta a néprajzot?*

– Az egyetemen döntöttem el, hogy a magyartanári vagy a néprajzkutató szakot választom-e. Ez utóbbi mellett családi indíttatás is vezérelt; édesapám nagybátyja volt Juhász Árpád festőművész, Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* című kötetének grafikusja. E sorozat ábráit gyermekként sokat nézegettem. Szolfézs- és zongoraórákon a népzene vésődött a szívembe. Illyés Gyula *Puszták népe* című könyve döntő hatású volt, ebben az uradalmi cselédek összetartását csodáltam meg.

– *Baján született, hogy került Somogyba?*

– 1955 nyaráig laktam Baján. Édesapámat Budapestre helyezték, így felköltözött a család a fővárosba. Az egyetem elvégzése után – ez 1964-ben volt – nem találtam Budapesten múzeumi állást, csak vidéken. Mivel nem szerettem volna szüleimet anyagilag tovább terhelni, elszerződtem Kaposvárra. Vidéki kutatónak való testamentumot egyébként Bárczi Géza nyelvészprofesszor adott. Vizsgáztatáskor a tétel meghallgatása után gyorsan belekezdtem a téma ismertetésébe, rögtön belebonnyolódtam, de helyesbítettem, és jól mondtam el. Megkérdezte, hogy tanár vagy kutató akarok-e lenni. Mondtam, hogy vidéken néprajzos. Szigorú lett: „Tanulja meg, hogy ön ott szakember. Ha kérdezik, ne kezdjen el összevissza beszélni. Jól gondolja meg, mit mond, csak amiben biztos azt közölje, akkor tisztelni fogják!”

– *Etnográfusként milyen nyomot hagyott Önben Somogy? Hiszen több mint másfél évtizedig, 1964–1980 között a megyei múzeumban dolgozott; s a hamarosan Európa Nostra-díjjal elismert szennai skanzen megnyitására Ön rendezte be az egyik talpas házat, aztán még továbbiakat.*

– Életművem nagyobb része e megyéhez kötődik, bár más vidékeken is örömmel vizsgálgódtam. Fő témáim Somogy megye tárgyi néprajzának, mezőgazdasági népessége egyes rétegeinek – parasztok, pásztorok, uradalmi cselédek, köznemesek, és az őket ellátó kézművesek – története, életmódja, mentalitása és ezek változásai. Nemcsak a szívemben maradtak nyomok, hanem a megírt munkáimban is. Már az első két évben jelent meg írásom a somogyi fazekasokról és a pásztorművészetről, de konkrét nyomok őrzik tevékenységemet a Rippl-Rónai Múzeumban, tájházakban és Szennán is: tárgyak, régi és újabb fényképek, iratok, térképek, kéziratok. Mindig örült a szívem, amikor kiállításokon számolhattam be az újabb néprajzi eredményekről. 1971-ben Kaposváron már én szerveztem a szomszéd megyék néprajzosai-val, igen nagy szakmai sikert elért, a somogyi hímzésvilágot bemutató kiállítást.

Marcaliban 1972-ben a városiak és környékeliek téglajegyek vásárlásával járultak hozzá a múzeum megszületéséhez. E folyamat „motorja”, mozgatója Gál József gimnáziumi tanár, helytörténész volt. A megnyitón óriási tömeg vette körül az épületet. Csak kis csoportokként mehettek be. Türelemmel vártak a sorokra. Ilyet eddig még nem láttam; ahogy beléptek, némán, csodálkozó szemekkel nézték, ami elébük tárult, csendben ünnepelték, hogy végre van múzeumuk. A kiállítást rendező profi csoport is oka e csodának. A néprajzi részt – szöttesek, fazekas munkák, parasztszoba, szőlészet-borászat témákból rendeztem kaposvári anyagunkból a földszinten, az emeleten a helytörténeti részt pedig a kollégáim.

Csurgón a 2. számú Általános Iskola tanárai – Papp Imre vezetésével –, és a szülők – főképp Witt Lászlóné – is terveztek múzeumot pályázatok írásával, jelentős mennyiségű tárgygyűjteményükkel: a „múzeumtojással”. Az engedélykérés idején Együd Árpáddal együtt sikerült igazgatónkat meggyőzni, hogy Csurgó nagy múltú iskolaváros és a Diák Színház Napokon az ország sok helységéből érkeznek ide diákcsoporthoz, „kell ezért oda múzeum”. Ekkor Bakay Kornél vállalta azt is, hogy néprajzi kiállítást is készítünk. Felettünk is így döntöttek, és megnyithattuk 1975-ben a Csurgói Gyűjteményt Csurgó és környéke néprajzáról. Nagyon sokan kíváncsiak voltak rá, szép számmal azok is, akik korábban gyarapították az iskolagyűjteményt. Itt a kivitelezés szerényebb lett, saját erőből történt. A vitrineket Együd Árpád, a gimnázium egykori tanára maga tapétázta valakivel. Talán ekkor tanulta meg ezt a szakmát. Alig egy-két helyen volt a tapéta kissé púpos, ott rálógattunk szép, nagy tárgyakat...

A szenzáció erejével hatott a Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény megnyitása is. Parasztházakat felmérő építészmérnökök álmodták meg azzal az ötlettel, hogy a községen belül a festett kazettás templom közelébe kerüljön. L. Szabó Tündét bízták meg a tervezéssel. A leendő létesítmény engedélyeztetéséhez megfelelő tudományos megalapozásról tanúskodó javaslat kellett, telepítési terv és a felállítandó építmények jegyzéke. Az addigi zselici eredmények mellé felzárkóztak a 70-es években írt s a belső-somogyi falvak faépítkezését és településtörténetét elemző cikkeim. L. Szabó Tünde ezekre alapozta tervezetét – felhasználva hozzá a Somogytervesek többéves, népi műemlék-feltárási dokumentációját. Amikortól az engedélyezett intézmény a Somogy Megyei Múzeum kezelésébe került, szorossá vált a szakmai együttműködés a tervező mérnökön és köztem. Munkánkban a Somogyterv igazgatójának, Szigetvári Györgynek a sokoldalú támogatását élveztük. 1978-ban történt az első porta megnyitása, lakóházzal és pajtával berendezve. Majd 1983-ig évente 3 porta nyílt meg. Négy lakóházat rendeztem be és egy pajtát, mindegyikre más-más kerítés, kapu került, éppúgy, mint a rekonstruált kisebb gazdasági építményekre. Több épület a tervezett helyén állt már, mások bontott állapotban vártak a sorokra. Kapitány Orsolya és Sási János kollégáim segítségével nélkülözhetetlen volt. Időközben megszerettem ezt az országnyi megyét, különben nem maradtam volna itt 16 évig. Második hazám lett, és tudományos címeimet is Somogy megye néprajzából szerez-

tem. Itt született a két fiam, somogyi a férjem és a rokonsága. Sok barátot ismertem meg, velük és rokonaimmal ma is kapcsolatban vagyok.

– *Dr. Takáts Gyula, a későbbi Kossuth-díjas író, költő, műfordító igazgatta a megyei múzeumot akkoriban. Ön milyenek ismerte meg a művészlelkű direktort?*

– Úgy emlékszem, hogy 1962-ben, somogyi tanulmányutunk szennai napján ismertem meg Takáts Gyulát; világos színű, jól vasalt ballonban, barna kalapban, sétabottal a kezében pillantottam meg. Kissé félre hajtott fejjel beszélgetett. Ebben volt egy kis fontoskodás és jogos önbecsülés is. Kezdő ifjúként eleinte némi kritikával figyeltem a „híres öreget”, akinek akkoriban alig jelentek meg versei, és ettől nagyon szenvedett. Együtt dolgozva vele mindinkább becsültem, és az általa teremtett kellemes légkörben szárnyakat kaptam. Reggel sose késett, gyorsan, pontosan intézkedett, de délben mintegy két órára elment haza, ebédelni, mi meg tíz perc alatt belapátoltuk a menüt a tanácsi menzán. Furcsállottam a rengeteg gyógyszert is, amit a hivatalsegéd hozott neki. Mire kényelmesen, pihenten, két óra körül visszaérkezett, gondolom, feltöltődve ihlettel és gondolatokkal, könnyedén átment a szobánkon, akkor mi már bőszen dolgoztunk. Egyszer úgy leltároztunk egy újkoros kolléganővel, hogy finom lépteit meg se hallottuk. Ekkor mondta, hogy pihenjünk is kicsit, mert akkor jobban megy a munka utána. Azóta soha, egyetlen főnököm sem mondta ezt.

– *Pedig az még igencsak a szocializmus idején, elvtársak, elvtársnők kollektívájában történt...*

– Az elvtárs megszólítás itt ismeretlen volt, de a kölcsönös megbecsülés és egymás segítése nagyon is általános volt. Ő maga mint egykori, jó tanár, türelmesen, a lényegyet kiemelve tanított meg tapasztalataira. Amikor hibáztam, jelezte, de mindig röviden, sosem bántón reagált. Ha beszélgettünk, akkor valami óvatos gondosságot vettem észre rajta, de már kezdettől fogva. Utóbb megtudtam, hogy egyetemi mentorom elárulta neki visszafogott viselkedésem okát: családom 1956-os tragédiáját, amelyről akkor hallgatni kellett. Igazgatóm rám bízta az önkéntes néprajzi gyűjtőkkel és a honismereti szakkörökkel való foglalkozást: pályázataikat kellett elbírálni. Korábban ezt ő végezte. Dr. Hoss József prelátust, egykori kaposvári plébánost is megismertette velem. Kéziratát nálunk gépelték. Ebből sokat tanultam, különösen a történelmi adatok és a helyszínen gyűjtött emlékek egyeztetési módjáról. A híres költőnek az ellenségei még akkoriban is mocskolódtak és feljelentéseket írtak. Ezért kérte, vigyázzunk, mit teszünk és mondunk, mert megvédeni nem tud bennünket. De ha tehette, mégis megtette. Ízlése kiváló volt minden tekintetben, kiállításait ezzel az igényességgel szervezte meg ő maga vagy akiket megbízott. Amikor mondani-valója támadt számunkra, hirtelen szólt hozzánk korábbi eredményeiről, ötleteiről. Volt, hogy kinyílt az ajtaja, és nyomban elkezdte. Első meglepetésemben, hogy netán szívesen dicsekszik, hiába igyekeztem komoly arcot vágni, valami derűt mégis felfedezett a szememben. Észrevette, de nem szólt. Szembe nem dicsért általában senkit, de arcán látszott a megelégedés. Idővel megbízott bennem, és mesélt magáról, elképzeléseiről...

– *S miért döntött másfél évtizedes somogyi lét után mégis a főváros mellett?*

– Távozásomnak okát hivatalosan nem kérdezték, sem akkor, sem később. Bár valakit megbíztak, hogy közölje velem, ha maradok, akár még igazgatóhelyettes is lehetek. Már 1979-ben hívtak a Mezőgazdasági Múzeumba, de Szenna még nem engedett. 1980 augusztusában szakfelügyelőm közölte velem elborzadva, hogy egy megbízhatatlan, link igazgatót fognak kinevezni főnökünknek, akit a minisztériumból elküldtek, de ide bezzeg javasolták a pártbizottsággal együtt... Híre jött annak is, hogy a betörésre legalkalmasabb helyen, az állomáshoz közel lévő batéi magtárat megkapjuk, hogy újra költözhessünk. Mivel sem elfogadható főnök nem volt kilátásban, és a szennai gondnoknő már addig is megtépázta az idegeimet, nyilvánvalóvá vált, hogy képtelen vagyok a vele való együttműködésre. Szóval, elmenekültem Budapestre.

– 1980. december 15-től már a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársi csapatát erősítette. Mely „attrakcióira” lehet jogosan büszke?

– Huszonöt évet töltöttem ott. Attrakciókról nem beszélhetek, csak szorgalmas, türelmes munkáról, amelyben többnyire örömöm telt. Mivel országos múzeum volta ellenére a Mezőgazdasági Múzeumról és gyűjteményeiről kevés híradás született, kötelességemnek éreztem, hogy mindenről, ami készült és történt, hírt adjak – főként néprajzi fórumokon. Reményeim részben valóra váltak. Túlterheltségem miatti Somogyba való bezártságom megszűnt. Volt időm más tájakra is eljutni, például a Káli-medencébe, a Balaton-felvidékre, az Alföldre. Szerre az országban tanulmányozhattam az agrártörténeti és a néprajzi gyűjteményeket. Jelentősebb számú hazai és külföldi konferenciára jutottam el. Múzeumom kevés helyre delegált, de eredményeim, szakmai kapcsolataim révén sok meghívást kaptam Európa több országába.

Az is jó érzéssel töltött el, hogy kutathattam addigi somogyi témáimat, sőt bővíthettem ezeknek a körét – például a táji, a gazdasági körzetek, az életmód, a családi élet, a mentalitás, a köznemesek élete, a kézművesek, az uradalmak építkezése, az alkalmazottak tekintetében. Ezen kívül történeti kutatásokat végezhettem, és feldolgozhattam olyan új témákat az itteni és más adattári, levéltári források alapján, mint például a híres agrárszakemberek élete, az archív fotók témaköre a mezőgazdasági munkásházakról, az uradalmi majorok élete, a szakoktatás és a háztartási iskolák hatása a népeletre... és így tovább.

Nagy örömet és sikert jelentett a közös terep- és levéltári munkákon való részvétel, a műhelymegbeszélések is. Még meglévő uradalmi épületek felderítésében és fontos iratanyagok kutatásában dr. Eperjessy Ernővel vettünk részt. A zselici uradalmak népéről írt könyvét én lektoráltam és a bevezetést is én írtam. Ő meg segítette a keszthelyi uradalomtörténeti kiállításához a cselédelet tárgyait felderíteni, még azt a ládát is, amelyen kisgyermekként aludt.

– Milyen műhelybeszélgetések életre hívója lehetett?

– Uradalmak által alkalmazott kézművesekről rendeztem a Vajdahunyad-várban műhelybeszélgetést a Veszprémi Akadémiai Bizottság kézművesipar-történeti munkabizottsága tagjainak, s két interdiszciplináris konferencia is megvalósulhatott a főosztályomhoz tartozó és meghívott kutatóknak. Elhangoztak archeobotanikus,

archeozoológus, régész, történész, levéltáros, néprajzos, meteorológus-kutatók előadásai a középkori táplálkozás és eszközkészlet kérdéseiről és a 18. századi környezetváltozás és életmód változásainak kapcsolatairól, élénk eszmecsere kiváltva.

– *S milyen kiállításokat szervezett- rendezett?*

– Az általam szervezett kiállítások közül a Keszthelyen 2001-ben megnyílt Dunántúli uradalmak és népe, valamint a Budapesten rövid ideig látható, *A sajtógyártás története Magyarországon* címűre vagyok büszke. Megvalósíthattam, amit akartam, munkatársaim tisztelték elképzeléseimet és örömmel dolgoztunk együtt. Az intézmény 100 éves évfordulójára nagy lelkesedéssel készültem, voltak parádés részletei. A munkatársak – bár nem vállalták a főrendezőseget – mégis beleszóltak, beleerőszakolták elképzeléseiket, a főnökök messze elkerülték a rendezést, nem voltak kéznél ilyenkor. A kiállítási forgatókönyvek vitáin ott kellett lenni, főosztályvezetőként ezen túlmenően is kérték beosztottaim a segítségemet.

Nem attrakció ugyan, de nagyon hosszadalmas és türelmes munkát jelentett, amit a Mezőgazdasági Múzeum nyilvántartásának irányításában, a hibák korrigálásban, pótlásokban, a munkatársak felvilágosításában végeztem. Főnökeim belátták, hogy tapasztalataim vannak e témában, és 1982-ben csoportvezetőnek, később, 1995-ben főosztályvezetőnek neveztek ki. 2002-es nyugdíjazásom után a nyilvántartás revizoraként dolgoztam, hatórásként. Közben a minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya által szervezett új múzeumi ügyrendi és nyilvántartási törvény előkészítő bizottságába is bekerültem. Az új törvény megjelenése valódi és a korábbinál is részletesebb szakleltárkönyvek alkalmazását írta elő. A Mezőgazdasági Múzeumban a korábbi szakleltárkönyvek sem váltak általánossá, ahol kellett volna, bár 1995-től ezt szorgalmaztam. A törvény megjelenése után szükség volt határozott fellépésre a megrendelt szakleltárkönyvek elfogadtatása és megkezdése érdekében. A számítógépes nyilvántartás a kísérletezgetés fázisában volt még, amikor búcsút vettem a múzeumtól.

– *Meglehetősen gazdag az életműve; tudományos publikációinak, tanulmányainak, könyveinek se szeri, se száma. Melyik áll Önhez a legközelebb? Vagy ilyet ne kérdeznek?*

– De, bátran kérdezhet. Nekem mindig az volt fontos, amit éppen készítenem, gyűjtenem vagy bemutatnom kellett. Korábban nem hittem volna magamról, hogy valaha építkezéssel, településsel, szőlészet-borászattal vagy halászattal képes leszek örömmel foglalkozni. Kezdetben fő témáimnak az asszonyok munkaköreit választottam. Olyanokat, mint a táplálkozás, a konyha- és tüzelőberendezés, a viselet, a bútortat, a hímzés, a szövés, a gyermeknevelés. Az építkezés vizsgálata akaratom ellenére került a palettámra a néprajzi atlaszgyűjtéssel (1964–65) és népi műemlék-felmérésekkel (1971), de közben – mint vidéki tárgyi néprajzos – szinte mindenre figyeltem. Öröömre szolgált, hogy barátaim inspirálására – bár nem végeztem történelem szakot – a 20. századi emlékezés és megfigyelés anyagát levéltári adatokkal egészítettem ki. Első ilyen kísérletem: *Csököly népének gazdálkodása és népi táplálkozása* című dolgozatom bölcsészdoktori címet ért el 1974-ben. 1992-ben egész

Somogyra kiterjedt vizsgálataim alapján Somogy megye táplálkozási változásait mutattam be, s lettem kandidátus. Mint már említettem, életemben végigkísértek a nők feladatai, amelyekhez a beszerzett nagyszerű tárgyi együttesekből 1975-ben a Rippl-Rónai Múzeum állandó kiállításainak egy termében sokat megmutathattam. E 19. század végét és 20. század elejét érzékeltető tárgyi világ történeti előzményeit is feltárva sok előadást tartottam, cikkeim is megjelentek több nyelven; itthon és külföldön is. Szerepeltem velük a rádió *Kis magyar néprajz*-sorozatában is, a televízió Magiszter adásában. Iskolai és egyetemi tankönyvbe is bekerültek írásaim. Külön figyelmet szenteltem az egykori nagycsaládokhoz tartozó nők helyzetének, melyről 1979-ben egy Horvátországban tartott konferencián németül, 1980-ban Siófokon magyarul értekezhettem. Egyébként amikor elérkeztek a visszaemlékezések alkalmi, adatközlőimet, falusi professzoraimat kezdtém bemutatni több írásomban, akik nagyon közel álltak hozzám. Utoljára a kaposvári megyei múzeum néprajzi látványtárának megnyitóján szinte meseestet tartottam róluk.

– *Mire a legbüszkébb?*

– Ezt nehéz megmondani, mert örökké elégedetlen vagyok, ha magamról van szó. Legfontosabb a haza hírneve; hazámról, a Kárpát-medence népeiről, kultúrájáról való híradás. Elmondhatom, hogy felettébb büszke voltam, amikor 1975-ben Szófiában Kapcár Rozáliával, 1977-ben Varsóban Kapitány Orsolyával bemutathattuk a *Somogy megye népművészete* című kiállítást. Mindkettőt nagy érdeklődés kísérte, de Varsóban még inkább. Külföldön vagy külföldiek részvételével tartott konferenciákon pedig előadásaimban mindig arra törekedtem, hogy megértessem kívülállókkal: kik vagyunk, hol élünk; a térkép, a sokatmondó fényképek soha el nem maradhattak. Saját életutamat illetően arra vagyok büszke, ha általam is igen tisztelt és szeretett barátaim, tanárain, segítőim egy-egy eredményem láttán örültek. Dr. Kresz Mária viselet- és népi kerámiakutató már az egyetemi gyakorlat alkalmából, 1963-ban – mint oktatónk is – felfigyelt rám, amikor száznál több tiszánai cserépedényt beletároltam és leírókartonnal elláttam. Somogyból már 1966-ban megkapta tőlem a hedrehelyi fazekasokról szóló munkámat. Ezután úgy bánt velem, mint egyenrangú partnerrel.

Újváriné dr. Kerékgyártó Adrienne viseletkutató az 1970–1975 közötti években szakvéleményével segített nekem a hímzéskiállítás megrendezésében. Hajlandó volt közös néven megjelentetni buzsáki és környéki paraszti hímzésről – együttes vélemény alapján – mások által addig tévesen értelmezett megállapításokat. Az egyetemi doktori vizsgám – melynek témája Csököly és környéke népi gazdálkodása és táplálkozása volt –, várakozásomon felül jól sikerült; summa cum laude minősítést kaptam. Utána egy kis fogadáson a bírák, korábbi tanárain – köztük dr. Tálasi István, dr. Barabás Jenő és mások – olyan nagy szeretettel és büszkeséggel vettek körül, hogy azt nem lehet elfeledni. H. Veress Évának és férjének, a középkorkutató Heckenast Gusztávnak, akik a történeti néprajzi kutatásokban első lépéseimet egyengették, küldözgettem cikkeimet. Bátorítottak továbbra is, hogy minél mélyebbre ássak, ha a néphagyományt meg akarom érteni. 1990 körül Balogh István

professzor, szakmánk akkori „nagy öregje” kérdezte: „Maga nem történelem szakot végzett? Mert annyira jók a történeti munkái...”

A Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményt pesti szakemberek tanácsára az ICOMOS népi építkezéssel foglalkozó bizottságának két vezetője, a német Adelhardt Zippellius és a lengyel Jerzy Czajkowski (Sanok) – mindketten skanzenalapítók – személyesen megtekintették. Azután a szentendrei konferencián alig várták, hogy megismerjenek és gratuláljanak a gyűjtemény néprajzi értékeihez. Dicséretük a legtöbb volt számomra, amit e munkámról szerettem volna valaha hallani mint leginkább hozzáértőktől. Az Európa Nostra 1984 oklevél átadását javasolták. Máig sötét titok, hogy kaposvári munkatársaimmal együtt engem miért nem hívtak meg erre az ünnepségre...

Budapesti tevékenységem idején annyi uradalmi témájú dolgozatot írtam, hogy a téma egyik szakértőjének tartott Für Lajos kandidátusi opponensnek is jelölt. A társadalomtörténeti kérdésekkel foglalkozó Hajnal István Körbe 1989-ben léptem be, e nagyszerű kutatógárda tagjai között rendkívül jól éreztem magam, sok termékeny vitában vettem részt. Előadásaimat sorra megjelentették, némelyeket az oktatásban is felhasználták. Náluk jelent meg a paraszti és cselédmentalitás változásairól való cikkem. Ez a téma olyan mélyen beleyökerezett a szívembe, hogy „csak” leültem, és szinte egyvégtében megírtam...

– *A magyar tudomány területén milyen helye-szerepe van a néprajztudománynak?*

– A Magyar Néprajzi Társaság 19. század végi megalakulása óta ápolta kölcsönös kapcsolatokat a különféle magyar tudományágakkal. Míg nem volt néprajzos oktatás, a néprajzzal komolyan foglalkozók más tudományágak képviselői közül verbuválódtak. Az elmúlt évtizedek változásai, a tudomány általános fejlődése még elmélyítette e kapcsolatokat. Ma a különböző tudományágak képviselői egymás egyesületeiben, szervezeteiben, „műhelyeiben” is részt vesznek, közös néven, közös tematikával is alkotnak csoportot. A néprajztudósok többségét az interdiszciplináris kutatások jellemzik. A néprajztudomány által leginkább vizsgált, egykori mezőgazdasági népesség csoportjai megszűntek, de a néprajz feltárta ezt a folyamatot és az átmeneti időszak jellemzőit is. A legújabb évtizedek fontos néprajzi programja a MADOK: a mai gazdaság és társadalom, életmód és mentalitásváltozás dokumentációja, amelyet a társtudományok is vizsgálják. A néprajzi módszereket és összehasonlító adatokat korábban is felhasználták, és ma is alkalmazzák egyes jelenségek megfejtésénél. És a társtudományok is, például a régészeti leletek, a régi technikák és formák, a díszítések, az ábrázolások, az elnevezések kapcsán.

– *Számos nemzetközi konferencián vett részt; mit tapasztalt: van szegyenkeznivalója a magyar néprajztudománynak?*

– Eleinte, első szerepléseimkor féltem, hogy kicsinyek vagyunk a nagy európaiakhoz képest, de hamar megnyugodtam, hogy becsülik elődeinket, a mi generációnkat, és most már a minket követőket is. Komoly barátságok, levelezések is jelzik megbecsülésüket, a kapcsolattartást és véleménycseréket.

– Somogy régi népi ételei címmel jelent meg az a könyv, amelyben sorra veszi a hajdani falusi lét étkeit. Mikor evett először gánicát és hájas kráflit?

– Gánicát, azaz durva kukoricalisztból aludttejjel, esetleg más ízesítőkkal kevert és főtt, majd kiszaggatott pépet először 1975-ben Babócsán ehettem, amikor egyetemistákat kísértem gyűjtőútjukra. Ám sokkal jobban ízlett a darált diós, aludttejes kukoricaprósza. 1945 előtt a kukoricaliszt fogyasztását Somogyban a szegénység jelének tartották, kivételt a Dráva-menti horvátok képeztek. Kefirrel kikevert búzalisztból sütött prószával – a tetejére szórt magozott meggyel – a belegi Magda Ferencné kínált meg, 1980 körül. Krumplis gánicát, illetve dödöllét 1960-ban kóstoltam a Néprajzi Tanszék diákjaival Vas megyei kollégánők jóvoltából, Pest környékén. Két somogyi barátnőm ma is készíti városi otthonában. Hájas kráflit a 80-as években még anyósom sütött disznótor idején, most a szomszéd boltból veszem.

– *Hogy érzékeli, a mai fiatalasszonyok tisztában vannak azzal, hogy mi a cicege? Tudják azt, hogy a tungeri bizei német étel, a görhöny pedig nem más, mint pörccs kukoricás pogácsa, s fenséges eledel a csökölyi „nyulahúsos keménykása” is?*

– E témát nem jártam körül, a régi ételek receptjeit inkább idős gazdaasszonyoktól gyűjtöttem 1964–2000 között. Az 1960–1980-as években bírálatra beérkezett pályázatokon szép számmal vettek részt diákok, de fiatal felnőttek is. Volt, aki említette, hogy „legyártatta” nagyjával az adott ételt. A tungerit a bizei születésű Rádics Márta diákként írta le, tőle idéztem könyvemben. A németek a csak náluk készült ételek nevét őrizték meg sokáig, akkor is, ha már nem készítették. Cicegét, tejfőlös tócsit, nyerskrumplis lepényt egyébként Kaposváron egy talponállóban is árultak még a 70-es években. Nyulahúsos keménykásával sajnos nem kínáltak meg Csökölyben, de mesélni tudtak róla. A 20. század első felében még a legtöbb családban az idős gazdaasszonyokra maradt a sütés-főzés feladata. A módosabb fiatalasszonyok az 1920-as évek végétől az 1930-as években paszíták, komabálok alkalmával inkább az újdonságok – az édes, sült tészták és sült húsfélék – készítésével dicsekedtek, le is írták a recepteket, bárhonnan valók is voltak. Előfordult tudatos hagyományátadás is; idősebb, értelmes gazdaasszonyokból álló lakodalmi sütő-főző csoportok tagjai a teljes repertoárjukat megismertették lányaikkal, menyekkel is, akik mellettük segédkeztek. Az 1990-es években a gasztronómiai fesztiválok előkészítésekor általánosabb lett az érdeklődés a réginek tartott tészta- és húsételek után.

– *Hús éve tagja a Budapesten működő Somogyiak Baráti Körének, amelynek egy-egy rendezvényére – mivel a meghívott vendég nem érkezett meg –, olykor Ön volt a meglepetés. Soha nem jött zavarba, ha spontánul kellett beszélni szellemi nagyságról, nemzeti értékeinkről vagy éppen közös somogyi kincseinkről...*

– A Somogyiak Baráti Köre a *Somogy megye népművészete* című kötet megjelenését követően meghívott néhány szerzőt. Ettől kezdve rendszeresen részt vettem a kör által szervezett előadásokon, kirándulásokon. Jártunk Somogyon kívül is szerte hazánkban és a határon kívüli magyaroknál is. A buszon előadások hangzottak el, melyeket a résztvevő tagok tartottak. Nekem az éppen látogatott vidék néprajzáról kellett beszélni, olykor Boross Marietta vagy Eperjessy Ernő is beszélt értékeink-

ról. Simon László, akkori elnökünk a budapesti programokra somogyi származású hírességeket nyert meg előadónak vagy riportalánynak. Amikor bizonytalan volt, hogy el tud-e jönni a felkért személy, akkor igyekezett biztosítéknak még valakit felkérni. Ilyenkor azt mondta, „meglepetés lesz”. Elég sokszor én voltam a meglepetés. Szólt ugyan előre, bár néha elég későn, de akkor is leírtam, ám mindig szabadon adtam elő. Meglepett, hogy mennyire érdekli a tagságot Somogy megye népének élete. Egyesek később felbátorodtak, és maguk is előadást tartottak. 2014 után részben változás következett az elnök és vezetőség személyében. Egyre inkább önellátók lettünk, és szerencsére az addig hallgató tagok is szerepeltek, segítettek a koordinációban, de énekcsoport is alakult. Az utóbbi években inkább a szervezésben segíttek; szakmai tanácsokat adok, s írok...

– *Nyolcvan esztendő múlt tavaly novemberben, ám a kor nem fogott Önön. Szellemi frissességben él most is egy társasház földszinti lakásában. Mivel foglalkozik? Nem hiányzik a népelet ezernyi rekvizituma?*

– Aktív foglalkoztatásom után, 2002 februárjától nem tettem le a tollat, „írogattam” meglévő készletemből. A Néprajzi Társaság és a kézműves műhely programjaira is rendre eljártam. A csurgói céhek különféle iparosairól készültek tanulmányaim, a Zselicet két cikkem képviselte. A Bodroghözbe is elzarándokoltam terepmunkára, hogy a táplálkozásról írjak. A Cigánd kötet 2014-ben, a Pácín 2018-ban jelent meg, bennük egy-egy tanulmányommal...

2020 márciusától többnyire itthon tartózkodom; nem járok sehova, csak bevásárolni és sétálni a parkba. Kétszer annyit takarítok, mosok, mint azelőtt. Nem elég hosszú nekem a nap, mert elég sokat alszom. A társadalmi és szakmai életet a számítógépen élem. Főképp szakmabeliekkel levelezgetek, általában szakvéleményt kérnek, mellékletként cikket, tanácsokat. Korábban röviden szoktam telefonálni, most néha elég hosszúra sikerül. Így intéztem el azt is, hogy egyik tanárom könyvhagyatéka az ELTE Néprajzi Intézetébe kerüljön. A facebookon értesülök Somogyról, mindenről, ami a baráti körünkkel, népi műemlékvédőkkel történik, itt olvasok néprajzosok családi és szakmai örömeiről, új könyvek születéséről, haláleseteiről. A youtube-on a zene a fő számomra, de utazgatok a világ minden tájára, főképp a határainkon kívüli magyarok, valamint az evangélikus egyház története, jelene foglalkoztat, s a régi a paraszti életről, a kismesterségekről szóló riportok. Lényegében minden, ami a magyar történelemmel kapcsolatos...

Időközben kiegészítettem megjelent műveim bibliográfiáját, rendeztem azokat a köteteket, amelyekben szerepelek, rendeztem saját köteteimet, és ugyanez vár tekintélyes házi könyvtárunkra is.

– *A szakma is megünnepelte Knézy Judit születésnapját? Somogyból sok gratuláció érkezett?*

– A november 3-i, kerek évfordulóra hivatalos köszöntést ugyan nem vártam, de nem is kaptam egyik múzeumtól se, ahol dolgoztam. Egyetlen társulattól sem, csak a Somogyiak Baráti Köre Egyesület elnöknőjétől és több tagjától. Meglepetésemre – némi késéssel – a zuglói polgármester oklevelét kaptam meg; két nappal

előtte pénz is érkezett. Az oklevéllel együtt pedig egy igazolás, hogy a pénz nem adóköteles, és a hetvenöt év fölöttieknek jár ilyen segély... Születésnapomon egyébként megnéztem a facebookot, ahova általában csak reagálásokat, néprajzi kiegészítéseket, köszöntéseket és dicséreteket írok, amelyeket jól fogadnak. A gép összeszámolta, aznap harmincheten gratuláltak. Néhány freemailes levél is érkezett, és a telefonhívások fele Somogyból jött, ám a néprajzosok – fiúk is, lányok is – megörvendeztettek köszöntésükkel Keszthelytől Nyíregyházáig, s néhány történész is beállt az ünnepelők sorába. A Szerb Köztársaságból két, Romániából egy kedves néprajzos barát nő jelentkezett.

– *Etnográfusként, milyen testamentumot hagyna a mai fiataloknak?*

– Először is nagyon-nagyon féltém őket. Nekünk, öregeknek is új ez. Mindenesetre az a tény, hogy talán több idejük van a tájékozódásra, mint máskor. De figyelmeztetni kell őket, ne csak a számítógépen randalírozzanak, hanem nézzenek körül családjuk könyvtárában. Bármilyen sok információ van a gépen, a könyv mégis emberibb, könnyebben lapozható, magán viseli írójának a személyiségét. Némelyik igen paradés kiállítású, még nézni is öröm. Válogassák össze azokat a könyveket, amelyeket többször kézbe vennének! Jó, ha bizonyos technikai ismereteket is elsajátítanak, amelyeket a családban alkalmazni tudnak, vagy ha az energiaforrásokkal baj van. A tájékozódás része az is, hogy megismerjék nemzeti örökségünket, melynek részei a néphagyományok. Identitástudatuk fontos jele, hogy tudnak-e ebből a kétféle örökségből meríteni, képesek-e beilleszteni életükbe, szórakozásaikba, és szeretnének-e hagyományok alapján új hagyományokat teremteni.

Úgy vélem, minden fiatalnak előbb-utóbb el kell döntenie, hol a helye, mely országhoz, tájhoz, szűkebb környezethez, családhoz tartozik. El kell döntenie, hogy azt a helyet választja-e, ahol él, vagy másfelé orientálódik. Ha eldöntötte, ki vagy, hová tartasz, mit akarsz, akkor a megvalósítás módján kell gondolkodni. Nem könnyű egyedül, legelőnyösebb, ha a család az éltető közösség. Meg kell tartani azt a közösséget, ahol jól érzi magát. Vagy keresni egyet. A közös munka, a sportolás, a zenélés, a szakma, a gyűjtőszervezet, de a vallás is összehozhatja az embereket. A barátság is egyfajta közösség lehet, de nem könnyen terem. Lehet teremteni úgy is, hogy megfigyeli, mire van a másoknak szüksége, és segít. Azt gondolnánk, hogy az azonos felfogás, eszmevállalás barátságot teremt. De nem mindig. Az azonos ízlés inkább, mert az valahonnan az egyéniség mélyéből jön. A második világháború után szétzúzták a közösségeket a lázadásoktól félve. De még a nagycsaládokat is, mert aprócska lakásokat építettek. Szerencsére azóta sokféle társulás alakult, még egyesületi törvény is létesült. De a családi közösségekbe jóval több szeretet, türelem kellene a házasfelek, s általában, a különféle generációk között. Ha megértjük, hogy jó közösségben a közös munka szárnyakat adhat, az öröm megduplázódik, a bánat könnyebben elviselhető, és a közös ima olykor csodákat művelhet. Választhatnak.

Választhatunk...